

УДК 332.021

**Н. Е. КОВШУН
С. З. МОЩИЧ**

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Стаття присвячена теоретичним аспектам формування екологічної політики. Розглянуто основні підходи до трактування поняття «екологічна політика». Показана роль державного управління. Визначено основні складові екологічної політики.

The article is written about the theoretical aspects of environmental policy. The analysis the main approaches to the interpretation of the concept of "environmental policy". The role of public administration. The main components of environmental policy.

Ключові слова: екологічна політика, екологічна безпека, навколишнє середовище, сталий розвиток.

Однією з найважливіших рис ХХ століття є створення суспільством цілого ряду загроз, що становлять небезпеку його життю та сталому розвитку. Існує суттєва акумуляція та нагромадження помилок у відносинах з навколишнім середовищем, абсолютна байдужість до очевидних сигналів про шкідливість необдуманих дій. Прагнення людства до прогресу змусило не просто користуватися багатствами природи, а й руйнувати довкілля, не задумуючись про збереження продуктивності земного ресурсу.

Зараз об'єктивно назріла потреба формування екологічної політики на принципово нових засадах. Теоретичною базою такої політики має слугувати концепція сталого розвитку.

Для визначення структури комплексів заходів щодо охорони природи потрібно уточнити суть, мету, цілі, завдання та засоби, а також окреслити основні вектори екологічної

©Ковшун Н. Е. - к.е.н., доцент Національного університету водного господарства та природокористування;

©Мощиц С. З. - здобувач Національного університету водного господарства та природокористування

політики. Термін “екологічна політика” не має однозначного тлумачення. Так, одні дослідники зводять екологічну політику до системи конкретних заходів, які здійснюються державою щодо захисту навколишнього середовища, інші розширюють це поняття діями, спрямованими на раціональне використання природних ресурсів, забезпечення нормальної життєдіяльності людини.

Як зазначають М. Кисельова та Ф. Канак, екологічна політика є організаційною, регулятивною та контрольною діяльністю суспільства і держави, що зосереджена на захист та оздоровлення навколишнього середовища, а також оптимального поєднання функцій природоохорони та природокористування, забезпечення сталої життєдіяльності та екологічної безпеки громадян [3].

З точки зору М. Хилько [9], під терміном «екологічна політика» слід розуміти комплекс засобів та заходів, що спрямовані на забезпечення екологічно сталого розвитку і цивілізованості з вирішенням двох груп взаємопов'язаних завдань. Перша – передбачає збереження необхідних умов існування людини і акцентує увагу на економічних, науково-технічних проблемах, а друга має на меті формування однієї з найважливіших культур життя – екологічної.

“Соціально-екологічна політика – це сукупність науково обґрунтованих принципів охорони та формування навколишнього природного середовища, що базуються на всебічному врахуванні законів його розвитку і передбачають оптимальну структуру виробничих сил, темпи і пропорції розвитку яких забезпечують відтворення природного середовища та гарантують суспільству економічне процвітання і благополуччя. Вона є тим засобом, який повинен сконцентрувати зусилля суспільства в напрямку оптимізації його природо-перетворювальної діяльності та гармонізації відносин з природою” [7, с. 150].

У роботі Мариненко В.О. [6] зроблено наголос на доцільності доповнення трактування екологічної політики поняттям взаємодії різних економічних, політичних і соціальних структур щодо регулювання відносин у сфері охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів з метою забезпечення гармонійного розвитку економіки, суспільства та природи.

Регіональний аспект екологічної політики поглиблено відомим науковцем у сфері економіки природокористування В.С. Кравцівим [4]. В доробку Туниці Т.Ю. [8] наголошено, що кожна держава повинна здійснювати таку економічну політику, яка заохочує збалансоване природокористування у межах національної юрисдикції та на прикордонних територіях.

В цілому, економічною наукою поки що не вироблено комплексної теоретичної бази формування екологічної політики в умовах ринкової глобалізації. Потребують всебічного наукового обґрунтування її пріоритети, адаптовані до реальних соціально – економічних умов. активізації.

Екологічну політику слід розглядати у двох напрямках – нормативності та регуляційності. Один з них спрямований на створення правил та норм, інший є сукупністю дій на користь довкілля. Екологічна політика має неухильну тактику та стратегію, про опрацювання яких дбають інститути та організації державного рівня (зокрема – законодавча влада), а безпосередньою реорганізацією займається виконавча влада. В Україні політику захисту та охорони навколишнього середовища, екологічної безпеки, природокористування регулює Верховна Рада, насамперед – Кабінет Міністрів, якому безпосередньо підпорядковується Міністерство економіки та природних ресурсів, а також держкомітети та відповідні структури на місцях.

У світі завжди існували паралелі та певні співвідношення між комфортністю життя суспільства, його здоров'ям, харчуванням і споживанням запасів природи. В країнах з високим економічним розвитком спостерігаємо досить високий рівень комфортності та доцільне споживання ресурсів. У країнах третього світу, навпаки – низький рівень життя, відповідно поєднується з низьким рівнем споживання запасів природи. Природно-ресурсний потенціал нашої країни дає всі підстави відносити її до держав із середнім рівнем розвитку, але при цьому вона знаходиться в стані поєднання порівняно невисокого рівня комфортності життя і досить високого рівня використання природних ресурсів.

Громадськість розвинутих країн світу звернула увагу на екологічну безпеку, проте інші спільноти, не є винятком й Україна, все ще не надають належної уваги розв'язанню проблеми підвищення рівень комфортності життя без антропогенного тиску на природу.

Крок за кроком, промислова діяльність всього людства створює серйозні екологічні проблеми. За даними фахівців для збереження стабільної екологічної безпеки потрібно щороку витратити як мінімум 3-7% валового національного продукту. В Україні у 2013 році з Державного бюджету на охорону навколишнього природного середовища було виділено 41,3 млрд грн (1,1%), у т.ч. з загального фонду – 1,6 млрд. грн (0,4%) (див. табл.)[1].

Екологічна політика має на меті узгодити екологічні і соціальні цілі людства як фундамент розв'язання проблеми світової екологічної кризи. Її застосування неможливе без підкорення волі та бажань окремих людей. Отже, основним суб'єктом політики є держава. Крім того, державне управління екологічною політикою є необхідним через тотальність, глобальність і масштабність екопроблеми та потребою значних грошових витрат.

Вирішення проблеми такого рівня є недоступним для громадських організацій, їх можна розв'язати лише на державному рівні. За твердженням Ф. Канака [2] незаперечним залишається те, що тільки державі під силу зосередити всі потрібні для вирішення екологічної проблеми матеріальні, наукові, грошові технологічні засоби та ресурси. При цьому виділяють три типи державної екологічної політики: управлінську, плюралістичну та громадську.

Екологічної політики реалізується через такі складові [5]:

- комплекс правових норм (закони, держстандарти, будівельні норми та інструкції);
- спосіб організації громадського виробництва (організаційні форми та їх різновиди);
- виробничі та технічні можливості природокористування (сформовані на високому рівні кадрові, матеріальні, технічні, фінансові ресурси);
- екологічна культура людства (належний матеріальний та духовний рівень розвитку суспільства, що закріплений у звичаях та традиціях, етичних нормах, в поведінці людини у природному середовищі).

Основними цілями екологічної політики є доцільне використання природних запасів для покращення життя суспільства. Формування цілей екологічної політики має чітко

корелювати з завданнями забезпечення сталого розвитку суспільства.

Таблиця

**Структура Державного бюджету України
за функціональною класифікацією у 2013 році**

	Державний бюджет				у т.ч. загальний фонд			
	план зі змінами		факт		план зі змінами		факт	
	мрд. гривень	%	мрд. гривень	%	мрд. гривень	%	мрд. гривень	%
Загальнодержавні функції	52,6	12	36,8	12,5	50,7	13,7	48,6	13,5
Оборона	16,2	3,7	31,7	3,7	15,0	4,0	14,0	3,9
Громадський порядок, безпека та судова влада	41,3	9,5	14,8	9,7	35,5	9,5	34,4	9,5
Економічна діяльність	50,1	11,6	39,2	10,2	26,3	7,1	23,7	6,6
Охорона навколишнього природного середовища	8,3	1,9	41,3	1,1	2,0	0,5	1,6	0,4
Житлово-комунальне господарство	0,128	0,03	4,6	0,02	0,114	0,03	0,087	0,02
Охорона здоров'я	14,1	3,3	0,097	3,2	12,1	3,3	11,2	3,1
Духовний та фізичний розвиток	5,5	1,3	12,9	1,3	5,2	1,4	4,8	1,3
Освіта	33,6	7,8	5,1	7,7	21,2	5,7	21,1	5,8
Соціальний захист та соціальне забезпечення	89,3	20,6	30,9	21,9	88,9	23,9	88,3	24,5
Міжбюджетні трансферти	122,0	28,2	88,5	28,7	115,4	31,0	113,1	31,3
Всього видатків	432,9	100	115,8	100	372,2	100	360,9	100

Засоби, що здійснюються для виконання екологічної політики, можна систематизувати за галуззю реалізації, а також ґрунтуючись на характер втручання держави у її здійснення:

- заходи природоохоронного спрямування (науково-дослідні роботи, підготовка кваліфікованих спеціалістів екологів, моніторинг, лісовідновні роботи, покращення функціонування природно-заповідного фонду та його розширення);

- економічний контроль та різного роду заохочення природоохоронної діяльності (кредити, позики, преференційні тарифи на очищення та переробку як промислових, так і побутових відходів);

- заходи примусового характеру (екологічні стандарти та експертизи, усталені правила та заборони, фіскальні штрафи);

- спонукальні заходи (зменшення відсотку відрахування за забруднення навколишнього середовища за рахунок пільг, спеціальні ліміти на забруднення).

Загоджений взаємозв'язок суспільства та довкілля забезпечує механізм екологічної політики, невід'ємним компонентом якого є ціла система структурних елементів, мета та методи її досягнення.

Під терміном «екологічна політика» слід розуміти систему заходів та засобів впливу суспільства на природу. Ця система включає напрями:

- дотримання національного екологічного законодавства та чинних міжнародних конвенцій;

- співпраця на міжнародному рівні у галузі екології та ресурсів природи;

- всіляке заохочення природоохоронних заходів та якісний контроль з боку держави;

- докорінна зміна виробничої діяльності з урахуванням екологічних наслідків (запровадження технологій та інновацій, що захищають довкілля від шкідливих викидів, гласність і відкритість експертиз державного рівня, моніторинг);

- обізнаність громадян щодо екологічної інформації та безперешкодний доступ до неї;

- екологічне виховання суспільства, формування екологічної свідомості та відповідальності.

Одне з головних місць у процесі створення ідеї та концепції екологічної політики займає питання створення діючих схем контролю та регулювання у галузі природокористування. Завдячуючи цим засобам стає можливим здійснення економічних, суспільних та політичних заходів.

Екологічна політика – комплекс засобів і заходів, спрямованих суспільством і державою на охорону та збалансування запитів людини, можливостей природи та технологій виробництва шляхом планомірного формування навколишнього середовища, якість якого забезпечила б можливість сталого розвитку суспільства. Методологічною основою державної екологічної політики є відповідні норми Конституції України, законів та інших нормативно-правових актів. Основним суб'єктом реалізації екологічної політики повинна бути держава. Об'єктом екологічної політики є довкілля у межах національної юрисдикції та на

прикордонних територіях Формуючи екологічну політику важливо знати і дотримуватись головних екологічних законів.

Для стабільного розвитку людства та навколишнього середовища дотримання вище перерахованих принципів є обов'язковим.

Бібліографія

1. **Звіт Міністерства фінансів України "Про виконання Державного бюджету України за 2013 рік"** [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish>
2. Канак Ф.М. **Практична екологія: коло завдань і можливості** / Ф. М. Канак // Практична філософія. – 2000, № 1 – С. 149–165.
3. Кисельов М. М., Канак Ф. М. **Національне буття серед екологічних реалій** / М. М. Кисельов, Ф. М. Канак . – К. : Тандем, 2000. – 320 с.
4. Кравців В .С. **Регіональна екологічна політика в Україні (теорія формування, методи реалізації)** / В. С. Кравців ; НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2007. – 336 с.
5. Лазор О. Я. **Державне управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні: організаційно-правові засади** / О. Я. Лазор ; Львівський регіональний ін-т держ. управління, Українська академія держ. управління при Президентіві України. - Л. : Ліра-Прес, 2003. – 542 с.
6. Мариненко В. О. **Екологічна політика органів місцевої влади великих міст України**: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / В. О. Мариненко ; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – К., 2009. – 20 с.
7. Салтовський О. І. **Основи соціальної екології**: Курс лекцій / О. І. Салтовський. – К.: МАУП, 1997. – 168 с.
8. Туниця Т. Ю. **Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст** / Т. Ю. Туниця. – К. : Знання, 2006. – 300 с.
9. Хилько М. І. **Екологічна безпека** : термінологічний словник-довідник / М. І. Хилько, В. І. Кушерець. - К. : Знання України, 2006. - 144 с.

Рецензент: д.е.н., професор Хвесик М. А.